

НА КНИЖКОВУ ПОЛИЦЮ

Професійна підготовка вчителя: ПОГЛЯД ПОЛЬСЬКОГО ВЧЕНОГО

Олександра САВЧЕНКО,

доктор педагогічних наук, академік НАПН України

Досвід модернізації освіти Польщі становить для нас особливий інтерес, адже ця країна за короткий час зуміла глибоко і системно реформувати свою освітню систему, а результати цього процесу є вельми позитивними. Українські педагоги нещодавно отримали можливість суттєво розширити свої знання про польський досвід завдяки ознайомленню із новою книгою відомого польського вченого Тадеуша Левовицького «Професійна підготовка і праця вчителів» [Левовицький Т. *Професійна підготовка і праця вчителів*: пер. з пол. А.Івашко /Т.Левовицький. – К. – Маріуполь: Рената, 2011. – 119 с.]

Згадана книга є першим україномовним виданням праці педагога, хоча його ім'я вже добре відоме вітчизняній академічній спільноті. У 90-х роках ХХ ст., в період активної розбудови національної школи, українські і польські учені розпочали наукову співпрацю в галузі вищої педагогічної освіти. Було укладено угоду між Комітетом педагогічних наук Польської академії наук та Академією педагогічних наук України, яку підписали президент АПН України В.Г. Кремень і тогочасний голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук Тадеуш Левовицький, доктор хабілітований, професор (нині почесний ректор Вищої педагогічної школи Польської спілки вчителів, м. Варшава). За ці роки спільно проведено конференції в Україні і Польщі, видано вагомі збірки наукових матеріалів, що, безперечно, активізує розвиток педагогічної науки і практики.

Рецензована книга є збіркою вибраних статей Тадеуша Левовицького, написаних у різні роки. Їх тематика різнобічно висвітлює процес розвитку професійної педагогічної освіти у Польщі протягом тривалого часу – від 60–80-х років минулого століття і дотепер. Це дає змогу читачам скласти цілісне уявлення про генезу теорії розвитку педагогічної освіти на рівні зіставлення сутнісних характеристик концепцій, доктрин, моделей підготовки вчителя.

Базовими поняттями, що задіяні у процесі аналізу автором стану і перспектив розвитку педагогічної освіти, є: *стандарты підготовки вчителів, якість освіти, концепції, доктрини, імідж учителя, рефлексія, педевтологія, педагогічна етика, аксіологія, професійні компетентності, свобода і відповідальність вчителя* тощо. Перелік цих понять привертає увагу діапазоном і актуальністю для українських педагогів.

Президент НАПН України Василь Кремень і ректор-синьйор Вищої педагогічної школи Польської спілки вчителів Тадеуш Левовицький

Аналіз досвіду, що вже належить історії, дає можливість професору Т.Левовицькому охарактеризувати тенденції, які стосуються якості в освітній сфері. Вчений справедливо робить висновок про те, що поширення освіти, швидке зростання кількості освітніх інституцій, збагачення репертуару методів і форм освітньої активності супроводжуються зниженням якості та рівня освіти й виховання. Відповідно в багатьох країнах вдаються до спроб реформувати цілі системи освіти або окремі їх елементи.

Серед основних цілей освітніх реформ, які проводяться, чільне місце посідає підвищення якості навчання та виховання [там само, с.10]. Цей висновок цілком відповідає сучасним пошукам українських учених щодо визначення сутності і шляхів досягнення якості як стрижневої проблеми модернізації освіти загалом і педагогічної зокрема.

Правомірно, що автор зосереджує увагу на розгляді стандартів якості підготовки вчителів. Як відомо, починаючи з 90-х років ХХ ст., тенденція стандартизації охопила держави ЄС, як із децентралізованою, так і з централізованою системами освіти. Стандарт став по суті практичною реалізацією нової філософії освіти, яка ґрунтується на ідеях якості, результативності, особистісної зорієнтованості та доступності. Визначення освітніх стандартів є дуже складною справою. Професор Т.Левовицький щодо цього зазначає, що їх виконання залежить від багатьох умов реалізації освітньої діяльності, способів, інструментів визначення якості навчання і виховання. Це повною мірою стосується і стандартів якості підготовки вчителів.

Автор зазначає, що у цьому процесі є чимало «пасток». Наприклад, як виробити вимоги, які

будуть прийняті освітнім середовищем та роботодавцями? Як довести цю справу до компромісу і консенсусу? У чому має полягати перевірка стандартів? [там само, с.12].

Не нав'язуючи читачам готової відповіді, вчений пропонує характеристику суттєвих ознак кількох концепцій підготовки вчителів (кандидатів на вчительську професію). Перша з них враховує потребу забезпечення вчителів максимально широким колом знань. Друга надає перевагу спеціальній ґрунтовній підготовці з певної дисципліни: математики, фізики тощо. Третя концепція підкреслює пріоритетність методичної підготовки, необхідної для щоденної професійної праці. Четверта – проблемна, або прогресивна. Вона передбачає, що в умовах, які швидко змінюються, вчителя треба готувати до розв'язання різноманітних проблемних ситуацій. У пошуках ідеальних рішень розробляється концепція, яка інтегрує елементи усіх попередніх. Співіснування різних концепцій ілюструє складність і неоднозначність розуміння мети та змісту підготовки майбутнього вчителя.

Читачі мають змогу ознайомитися з польським досвідом здобуття вчительських професій. Мережа педагогічних навчальних закладів, яка функціонувала в Польщі до 1989 року, охоплювала: 1) педагогічні ліцеї (термін навчання – 5 років, одержання середньої освіти і кваліфікації для роботи у початкових класах і дитячих садочках); 2) учительські вищі навчальні заклади (термін навчання – 2 роки, підготовка вчителів для початкової школи); 3) вищі школи, університети, вищі педагогічні школи тощо (термін навчання – 4–5 років, диференціація за напрямками, які могли поєднуватися).

Аналізуючи зміст професійної підготовки, професор Т.Левовицький робить висновок, що «різноманітні причини детермінували погіршення моделей підготовки вчителів та обмеження прийнятого обсягу їх педагогічної освіти. Стандарти (вимоги), які розглядалися як необхідні, елементарні, «мінімальні», всюди почали сприйматися як достатні. «Мінімум» вимог трактувався на практиці як «максимум» [там само, с.21].

Зміна державного устрою в Польщі (1989 р.) привела до істотних змін в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті. Розроблялися нові правові норми, ідеологія школи, програми, підходи до контролю й оцінювання праці вчителя. Велику увагу протягом 90-х років було приділено особі вчителя, піднесенню престижу цієї професії.

У польських ВНЗ із 2004 року впроваджено чіткий норматив (стандарт) щодо педагогічної і психологічної підготовки вчителя. Наприклад, обсяг навчального часу, передбаченого на підготовку магістра, становить 330 годин (75 годин психології і 75 педагогіки, 120 годин дидактики та 60 годин додаткових предметів, з них 30 годин занять з емісії голосу); 150 годин педагогічної практики для студентів заочної та вечірньої форм навчання [там само, с.25]. Професор Т.Левовицький вважає, що

це є мінімумом, а не оптимальною потребою для очікуваної якості підготовки. Загалом, на його думку, стандарти підготовки вчителів у Польщі необхідно формувати, враховуючи попередній практичний досвід, але найбільшою мірою – цілі й потреби польського суспільства.

Автор підкреслює необхідність розвитку і врахування у вищій педагогічній освіті педевтологічних знань¹. Саме ця наука, на його погляд, може найбільшою мірою розкрити сенс, зміст і результативність праці вчителя.

Критика традиційної освіти зумовила розроблення доктрин перехідного періоду. Їх професор Т.Левовицький визначає у такій послідовності: доктрина саморозвитку та самоосвіти вчителя; доктрина перманентної освіти (в системі навчальних курсів учитель з часом опановує новітні підходи до освітньої діяльності); доктрина, яка спирається на критичну діагностику вчителем власних знань та їх подальше поглиблення; доктрина підготовки вчителя-дослідника, який здійснює дослідження під час своєї педагогічної діяльності, разом з учнями вдосконалює її. Підсумовуючи, автор робить висновки про складність та тривалість опанування нових доктрин, ризики їх впровадження без надійного наукового супроводу.

Оптимістично сприймаємо цікаві роздуми професора щодо рефлексії вчителя. Якщо вчитель здатний до рефлексії, він перебуває в постійному пошуку, вдається до самоаналізу, мотивований на самопізнання і самовдосконалення.

Отже, саме вчитель, його особистість, професіоналізм стають найважливішими чинниками змін в освіті. Традиційне уявлення про багатofункціональність роботи вчителя подекуди змінюється на користь пріоритетності якості виконання навчальної функції. І це звуження є тривожною тенденцією. Водночас помітні і нові позитивні акценти. Так, автор відзначає поширення моделей суб'єктного навчання, відродження деонтології (педагогічної етики), формування аксіологічних (ціннісних) засад підготовки вчителів тощо. Водночас застерігає від спрощеного погляду на ідеологію хаосу як ідею позитивних змін в освіті: «Таке перенесення концепції здається досить ризикованим, тим більше, що освіта є сферою життя, в якій хаос може завдати незліченних збитків... Не піддаваймося ж фальшивій вірі в те, що з хаосу народжується краща освіта» [там само, с.55].

Професор Т. Левовицький, вважаючи, що наявні концепції і моделі підготовки вчителів потребують суттєвих змін, звертається до аналізу компетенцій сучасних учителів. Спираючись на типологію концепцій учительської освіти, запропоновану відомим польським дидактом В.Оконем, він розкриває сутність компетентнісної концепції, що спрямована переважно на інструментальну, прагматичну

¹ **Педевтологія** — галузь педагогіки, яка досліджує проблеми вчительської праці: особистості вчителя, підбору кандидатів на цю професію, підготовки, удосконалення вчителів тощо. (В Україні така галузь знань не визначається).

підготовку вчителів, зокрема в методичному аспекті. Але це вузький вимір підготовки. Вчений пише, що необхідно також сформувати у вчителів широке коло загальнопедагогічних, особистісних і психологічних компетенцій. Як наголошується в книзі, на стику особистісних і психологічних компетенцій з'являється така важлива характеристика вчителя, як стійкість перед соціальними ситуаціями, конфліктами, проблемами. Важливо, щоб процес формування освітніх компетенцій відбувався у тісному зв'язку теорії з практикою, що повинно набувати різноманітних форм.

Завершує книгу розділ «Мрії про вільного вчителя. Про емансипацію та відповідальність». Це дуже цікавий матеріал, у якому автор чітко і відверто окреслює сучасну ситуацію кризи професійної

ідентичності вчителя. «Якщо вчитель повинен бути вільним від програм, від управління, якщо він повинен бути вільним від багатьох справ, які стосуються школи, то в такому випадку школа починає бути інституцією, в якій він функціонуватиме переважно для себе» [там само, с.93]. Професор Т.Левовицький наголошує, що така свобода може повертатися проти тих, кого вчителі навчають. Тому свобода повинна бути поєднана з відповідальністю, уміннями прогнозувати труднощі для учнів. Отже, щодо вчителя може йтися про суб'єктну відповідальність.

Ми цілком поділяємо висновки автора, які є професійно мудрими і ґрунтовними. Вважаємо, що книга польського вченого добре прислужиться українським педагогам, дасть імпульс до нових досліджень.

ПОДІЇ. ЗАХОДИ. ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Проблеми дошкільного виховання та початкової освіти у творчій спадщині В.О.Сухомлинського

Ольга Сухомлинська серед учасників читань

У контексті дитиноцентричної спрямованості сучасної освітньої парадигми зростає увага дослідників до вивчення творчого доробку видатних попередників, чії педагогічні ідеї мають міцне гуманістичне підґрунтя. Серед них наш співвітчизник – мислитель і письменник, педагог-новатор із світовим ім'ям Василь Олександрович Сухомлинський. Багатоаспектність проблематики і глибокий аналіз конкретного питання, високий рівень узагальнень і реальні, «життєві» приклади із шкільної практики, поетичність і відповідна стилю культура викладення вирізняють творчість педагога-гуманіста. Про актуальність і затребуваність його ідей свідчить виокремлення такого напрямку в сучасній педагогіці, як сухомлиністика, а також започаткування Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю».

У жовтні цього року відбулися IV Міжнародні та XVIII Всеукраїнські педагогічні читання, які присвячувалися проблемам дошкільної та початкової школи. Захід було проведено на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії під патронатом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Національної академії педагогічних наук України, Української асоціації Василя Сухомлинського, Хмельницької обласної державної адміністрації. У рамках пленарного засідання

із доповідями виступили голова Української асоціації Василя Сухомлинського, академік НАПН України Олександра Савченко, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України Ольга Сухомлинська, директор Інституту проблем виховання НАПН України Іван Бех, завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, академік НАПН України Алла Богуш, докторант Оренбурзького державного педагогічного університету Тетяна Челпаченко та ін. Зокрема, у своєму виступі Олександра Савченко акцентувала увагу на феномені постаті Василя Сухомлинського: за надзвичайно короткий життєвий шлях педагог залишив нащадкам творчий доробок, який охоплює 48 книг, 500 статей, 1500 казок та оповідань, перекладених 53 мовами світу. Унікальність такого педагогічного явища надихає дослідників-сухомлинців на подальші наукові пошуки, що сприяє розширенню проблематики і регіональної складової проведення читань.

Ознайомитися з поглядами Василя Сухомлинського на проблеми дошкільного виховання та початкової школи учасники читань мали змогу й під час секційних засідань: «В.Сухомлинський про дошкільну та початкову освіту»; «Ціннісні виміри дошкільної та початкової освіти»; «Наступність між дошкільною та початковою освітою: традиції та новаторство»; «Підготовка вихователів і вчителів початкової школи в умовах модернізаційних змін»; «Використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в діяльності освітянських бібліотек». До педагогічних читань в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії відкрито творчу лабораторію з вивчення і впровадження ідей педагога-новатора. Наступні педагогічні читання з проблеми здоров'я школярів передбачається провести на базі Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

*Підготувала Анжеліна ПУГАЧ, журналіст
Фото Елеонори ЗОЛОТАРЬОВОЇ*